

ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ТА КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА. ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ТА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Банасевич І.І.

ПРАВА СПОЖИВАЧІВ ЗА ДОГОВОРАМИ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ

УДК 347.454

Зобов'язання про виконання робіт за участю фізичних осіб слід віднести до доволі поширених на практиці. В рамках вказаних відносин фізичні особи задовольняють свої особисті потреби у відповідних результатах робіт. Зокрема, таким результатом виступає нова якість відремонтованої речі замовника – споживача, наприклад його автомобіля.

Реалізація вказаних особистих потреб забезпечується за допомогою сукупності правових норм, які регулюють в основному відносини із побутового підряду. Для замовника важливо, щоб діюче законодавство надавало йому такі правові засоби, які б забезпечили належну якість і своєчасне одержання результату робіт, тобто задоволення основних інтересів споживача. В той же час, з позиції підрядника необхідне нормативне забезпечення його інтересу в одержанні прибутку від підприємницької діяльності, яка здійснюється у формі систематичного виконання робіт для задоволення потреб замовника. Правове регулювання реалізації названих інтересів учасників зобов'язань про виконання робіт є основним завданням законодавства у даній сфері. На жаль, це не завжди вдається, тому важливо напрацювати науково обґрунтовані рекомендації по вдосконаленню правового регулювання відносин у сфері виконання робіт за завданням замовника – фізичної особи.

Слід зазначити, що окремі аспекти договору побутового підряду розглядалися у монографіях «Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду» за загальною редакцією професора В. В. Луця [1], «Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду» А.Б. Гриняка [2], а також у дисертаційному дослідженні Ситнік О.М. «Договір побутового підряду за цивільним законодавством України» [3]. Проте у наведених сучасних дослідженнях не акцентувалася увага на правах споживачів за договорами про виконання робіт.

Правове регулювання підрядних відносин за участю фізичних осіб, які виступають замовниками відповідного результату робіт, спрямоване на захист їх прав. Таке правове регулювання, як вказувалося раніше, не обмежує прав підрядника і не є проявом правового дисбалансу. Дане регулювання є засобом гарантування інтересів замовника шляхом усунення економічної нерівності споживача-фізичної особи та підрядника-підприємця. Разом з тим, підтримуючи вказану спрямованість названого правового регулювання, потрібно підвищувати правову охорону також і підрядника, в першу чергу, з метою уникнення зловживання суб'єктивними правами з боку замовника.

Не дивлячись на значний обсяг правових норм, які регулюють зобов'язання про виконання робіт, їх правове регулювання потребує удосконалення. При чому, таке вдосконалення повинно носити постійний характер із врахуванням юридичної практики та з огляду на інтеграційні процеси, які відбуваються в Україні у зв'язку із підписанням Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. На сьогоднішній день, наприклад, потрібно розвивати правове регулювання окремих різновидів побутового підряду, необхідно покращувати якість, в тому числі і ефективність, правових норм у сфері наслідків порушення суб'єктивних прав учасників даних правовідносин і таке ін.

Аналізуючи права споживачів за договорами про виконання робіт, доцільно взяти за основу їх поділ на універсальні та спеціальні, запропонований О.Ю. Черняк [4, с.9]. Універсальні права споживачів притаманні для усіх форм участі споживача у цивіль-

но-правових відносинах, а спеціальні – це права споживачів при укладенні договору про виконання робіт.

Так, до універсальних прав споживачів за договорами про виконання робіт належать права, закріплені у Розділі II Закону України «Про захист прав споживачів» [5].

Зокрема, відповідно до ч.1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів», споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають:

1) право на захист своїх прав державою. Дане право конкретизується через встановлення законодавством (ст. 5 Закону України «Про захист прав споживачів») обов'язків держави щодо захисту прав споживачів. Так, держава забезпечує споживачам захист їх прав, надає можливість вільного вибору продукції, здобуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання продукції відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання продукції іншими законними способами в обсязі, що забезпечує рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності. Держава створює умови для отримання споживачами потрібних знань з питань реалізації їх прав;

2) право на належну якість продукції та обслуговування. Згідно ч. 1 ст. 6 виконавець зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію. Держава бере на себе обов'язок встановлювати певні вимоги щодо якості. Це здійснюється шляхом прийняття відповідних законів, створення відповідних органів з контролю за якістю товарів (робіт, послуг) та захисту прав потерпілих.

3) право на безпеку продукції. Дане право споживачів конкретизується в ст. 14 Закону України «Про захист прав споживачів». Споживач має право на те, щоб продукція за звичайних умов її використання, зберігання і транспортування була безпечною для його життя, здоров'я, навколишнього природного середовища, а також не завдавала шкоди його майну.

4) право на відшкодування шкоди (збитків), завданих дефектною чи фальсифікованою продукцією або продукцією неналеж-

ної якості, а також майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законодавством;

5) право на звернення до суду та інших уповноважених органів державної влади за захистом порушених прав. Це право споживачам забезпечується шляхом надання їм додаткових гарантій. Так, споживачі звільняються від сплати державного мита за позовами, що пов'язані з порушенням їх прав (ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів»), а цивільно-процесуальне законодавство надає їм можливість вибору підсудності.

6) право на об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів) (ст. 24 Закону України «Про захист прав споживачів»). Об'єднання споживачів є громадськими організаціями, що здійснюють свою діяльність відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання».

Окрім наведених прав споживачів, до універсальних (загальних) прав споживачів за договорами про виконання робіт також належать права у разі укладення договору на відстані, передбачені ст. 13 Закону України «Про захист прав споживачів», право на інформацію про продукцію (ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів»), права у сфері торгівельного та інших видів обслуговування (ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів»), право на визнання недійсними умов договору, які обмежують права споживачів (ст. 18 Закону України «Про захист прав споживачів»), право на свободу вибору продукції (послуги), право на свободу волевиявлення (ст. 21 Закону України «Про захист прав споживачів»).

За усіма споживачами однаковою мірою визнається право на задоволення їх споживчих прав, тому встановлення будь-яких переваг, прямих або непрямих обмежень прав споживачів не допускається, крім випадків, передбачених законодавчими актами.

До спеціальних прав споживачів за договором про виконання робіт належать права, передбачені ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів», а також права закріплені у нормах §1 та §2 Глави 61 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Аналізуючи зазначені нормативно-правові акти можна виділити такі права споживача за договорами про виконання робіт:

1) право відмовитися від договору про виконання робіт і вимагати відшкодування збитків, якщо виконавець своєчасно не приступив до виконання зобов'язань за договором або виконує роботу так повільно, що закінчити її у визначений строк стає неможливим (ч.1 ст.10 Закону України «Про захист прав споживачів», ч.2 ст.849 ЦК України). Закон України «Про захист прав споживачів» дещо деталізує норму ч.2 ст. 849 ЦК України та визначає, що якщо значну частину обсягу робіт (понад сімдесят відсотків загального обсягу) вже було виконано, споживач має право розірвати договір лише стосовно частини робіт, що залишилася.

У даному випадку право замовника на відмову від договору підряду зумовлене неналежним виконанням своїх обов'язків підрядником. У зв'язку із цим дещо відмінним є право замовника у будь-який час до здачі йому роботи відмовитися від договору побутового підряду, сплативши підрядникові частину встановленої ціни роботи пропорційно роботі, фактично виконаній до повідомлення про відмову від договору, та відшкодувавши йому витрати, здійснені до цього моменту з метою виконання договору, якщо вони не входять до частини ціни роботи, яка підлягає сплаті, передбачене ч.2 ст.867 ЦК України. Як бачимо, дане право споживача на відмову не передбачає жодних передумов, що є виключенням із загального правила про неприпустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язань, однак покладає на замовника обов'язок оплатити частину вже виконаних підрядником робіт. Однак, слід мати на увазі, що правом відмови замовник може скористатися лише стосовно роботи, що не завершена підрядником. Якщо ж робота вже виконана, то замовник не може відмовитися від прийняття її результату, незважаючи на те, що він втратив інтерес до нього. Все виконане за договором побутового підряду до припинення (відмови) залишається у сторін, і ніхто з них не може вимагати повернення, якщо інше не передбачене законом або договором. Таким чином, частина роботи, що виконана підрядником до відмови замовника від договору, залишається у замовника. Будь-яке обмеження права замовника на відмову від договору побутового підряду не допускається. Якщо договір буде містити умови, що позбавляють замовника цього права, то вони є нікчемними.

2) якщо під час виконання робіт стане очевидним, що їх не буде виконано з вини виконавця згідно з умовами договору, споживач має право призначити виконавцю відповідний строк для усунення недоліків, а в разі невиконання цієї вимоги у визначений строк – розірвати договір і вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення недоліків третій особі за рахунок виконавця (ч.2 ст.10 Закону України «Про захист прав споживачів»). У даному випадку мова йде про неналежне виконання робіт виконавцем.

Дане право тісно пов'язане із правом замовника у будь-який час перевірити хід і якість робіт, які виконує підрядник, на предмет відповідності цього результату завданню (ч. 1 ст. 849 ЦК України). Проте замовник не має права втручатися в господарську діяльність підрядника, оскільки останній самостійно визначає способи виконання завдання замовника. Тобто замовник може лише давати вказівки, що стосуються ходу та якості виконуваної роботи, спрямовуючи таким чином діяльність підрядника, не беручи активних дій з їх практичного здійснення. Реалізація замовником зазначеного права надає змогу своєчасно запобігти недолікам виконуваної роботи, а в разі їх наявності – вчасно виявити невідповідність виконаної на даний момент роботи умовам договору.

3) права у разі виявлення недоліків у результаті робіт. У даному випадку права замовника залежить від того, які недоліки виявлені: істотні чи неістотні. Відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі виявлення недоліків у виконаній роботі споживач має право на свій вибір вимагати: безоплатного усунення недоліків у виконаній роботі у розумний строк; відповідного зменшення ціни виконаної роботи; безоплатного виготовлення іншої речі з такого ж матеріалу і такої ж якості чи повторного виконання роботи; відшкодування завданих йому збитків з усуненням недоліків виконаної роботи своїми силами чи із залученням третьої особи; реалізації інших прав, що передбачені чинним законодавством на день укладення відповідного договору.

Зазначені вимоги підлягають задоволенню у разі виявлення недоліків під час приймання виконаної роботи або під час її

виконання, а в разі неможливості виявлення недоліків під час приймання виконаної роботи – протягом гарантійного чи іншого строку, встановленого договором, чи протягом двох років з дня прийняття виконаної роботи у разі відсутності гарантійного чи іншого строку, встановленого законодавством або договором.

Відповідно до ч. 3 ст. 872 ЦК України вимога про безоплатне усунення недоліків роботи, виконаної за договором побутового підряду, які можуть становити небезпеку для життя або здоров'я замовника та інших осіб, може бути пред'явлена замовником або його правонаступником протягом десяти років з моменту прийняття роботи, якщо у встановленому законом порядку не передбачені більш тривалі строки (строки служби). Така вимога може бути пред'явлена незалежно від того, коли виявлено ці недоліки, у тому числі й при виявленні їх після закінчення гарантійного строку. У разі невиконання підрядником цієї вимоги замовник має право протягом цього ж строку вимагати повернення частини ціни, сплаченої за роботу, або відшкодування його витрат на усунення недоліків.

За наявності у роботі істотних недоліків споживач має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків (ч.4 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»). Якщо істотні недоліки було виявлено в роботі, виконаній з матеріалу споживача, споживач має право вимагати на свій вибір або виконання її з такого ж матеріалу виконавця, або розірвання договору і відшкодування збитків.

4) відповідно до ч.5 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» у разі коли виконавець не може виконати (прострочує виконання) роботу згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначено у годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня у розмірі трьох відсотків вартості роботи, якщо інше не передбачено законодавством. У разі коли вартість роботи не визначено, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків загальної вартості замовлення.

Сплата виконавцем неустойки (пені), встановленої в разі невиконання, прострочення виконання або іншого неналежного

виконання зобов'язання, не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі. Однак, виконавець не несе відповідальності за невиконання, прострочення виконання або інше неналежне виконання зобов'язання та недоліки у виконаних роботах або наданих послугах, якщо доведе, що вони виникли з вини самого споживача чи внаслідок дії непереборної сили (ч.6 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»).

5) право на відшкодування протягом місяця збитків, які виникли у зв'язку із втратою, псуванням чи пошкодженням речі, прийнятої виконавцем від споживача для виконання робіт (ч.9 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів»).

6) право не проводити оплату додаткових робіт, які були виконані виконавцем без згоди споживача (ч.11 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів», ч.1. ст.867 ЦК України).

Важливим у розрізі прав споживача за договором про виконання робіт є обов'язок, передбачений ст. 868 ЦК України, який покладається на підрядника ще до укладення договору побутового підряду. Це обов'язок, відповідно до якого підрядник зобов'язаний надати замовникові необхідну та достовірну інформацію про запропоновані роботи, їх види та особливості, про ціну та форму оплати роботи, а також повідомити замовникові на його прохання інші відомості, що стосуються договору.

Основним критерієм інформації, яка має надаватись є її необхідність для виконання договору підряду. У ст.15 Закону України «Про захист прав споживачів» більш детально визначаються вимоги до інформації, яку слід надати замовнику до укладення договору побутового підряду, оскільки такі вимоги є однаковими для всіх товарів, робіт, послуг.

Зокрема, йдеться про: 1) назву товару, найменування або відтворення знака для товарів і послуг, за якими вони реалізуються; 2) найменування нормативних документів, вимогам яких повинна відповідати вітчизняна продукція; 3) дані про основні властивості продукції, а також іншу інформацію, що поширюється на конкретний продукт; 4) відомості про вміст шкідливих для здоров'я речовин, які встановлені нормативно-правовими актами, та застереження щодо застосування окремої продукції, якщо такі

застереження встановлені нормативно-правовими актами; 5) дані про ціну (тариф), умови та правила придбання продукції; 6) виробник у разі виявлення недостовірної інформації про продукцію (якщо вона не шкодить життю, здоров'ю або майну споживача) протягом тижня вилучає цю продукцію з продажу та приводить інформацію про неї до відповідності; 7) дату виготовлення; 8) відомості про умови зберігання; 9) гарантійні зобов'язання виробника; 10) правила та умови ефективного і безпечного використання продукції; 11) строк придатності (строк служби) товару (наслідків роботи), відомості про необхідні дії споживача після їх закінчення, а також про можливі наслідки в разі невиконання цих дій; 12) найменування та місцезнаходження виробника і підприємства, яке здійснює його функції щодо прийняття претензій від споживача, а також проводить ремонт і технічне обслуговування.

ЦК України також передбачено ряд інформаційних обов'язків підрядника за договором побутового підряду. Так, підрядник зобов'язаний передати замовникові разом з результатом роботи інформацію щодо експлуатації або іншого використання предмета договору підряду, якщо це передбачено договором або якщо без такої інформації використання результату роботи для цілей, визначених договором, є неможливим (ст. 861 ЦК України). Як бачимо, законодавець окремо у ст. 861 ЦК України передбачив обов'язок підрядника передати замовнику специфічну інформацію щодо результату виконуваних робіт. Із аналізу вищезазначеної норми стає зрозуміло, що такий обов'язок підрядника є специфічним, оскільки реалізація права замовника на доступ до інформації передбачається як у договірному, так і законному порядкух. Якщо такий обов'язок не визначений у самому договорі, а роботи є технічно складними, в результаті чого використання їх результату потребує від замовника певних знань та досвіду, підрядник зобов'язаний надати відповідну інформацію, незважаючи на відсутність такої домовленості у самому договорі, виходячи із прямої вказівки на це у ст. 861 ЦК України.

З метою деталізації ст.861 ЦК України у ч.2 ст.869 ЦК України передбачено, що при здачі робіт замовникові підрядник зобов'язаний повідомити його про вимоги, яких необхідно дотримувати

для ефективного та безпечного використання виготовленої або переробленої речі або іншої виконаної роботи, а також про можливість для замовника або інших осіб наслідки недодержання відповідних вимог.

Безумовно важливим є обов'язок виконавця негайно повідомити споживача, якщо після укладення договору стане очевидним, що роботи, зважаючи на їх ціну (вартість) та характеристики або інші обставини, явно не задовольнятимуть його інтереси або вимоги, передбачені ч. 12 ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів». Виконавець зобов'язаний також таким же чином повідомити споживача, якщо вартість робіт може істотно зрости, ніж можна було очікувати під час укладення договору. Вбачається, що істотність зростання у вищенаведеній нормі виступає оціночним критерієм, що має відносний характер, конкретний зміст якого індивідуальний для кожного окремого випадку. При наявності вищенаведених обставин споживач має право відмовитися від договору про виконання робіт без штрафних санкцій з боку виконавця.

Підводячи підсумок слід зазначити, що існуюча правова регламентація прав споживачів за договорами про виконання робіт, перш за все, потребує уніфікації норм Закону України «Про захист прав споживачів» та Цивільного кодексу України.

1. *Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підляду: Монографія / [Берестова І.Е., Бобрик В.І., Велика нова М.М. та ін.]; за заг. ред. академіка НАПрН України В.В. Луця, наук. ред. А.Б. Гриняк. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010, - 320 с.*
2. *Гриняк А.Б. Особливості правового регулювання відносин за договорами підляду: монографія / Відп. ред. В.В. Луць / А.Б. Гриняк. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 300с.*
3. *Ситнік О.М. Договір побутового підляду за цивільним законодавством України: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.М. Ситнік. – Київ, 2015. – 205 с.*
4. *Черняк О.Ю. Цивільно-правовий статус споживача у контексті адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О.Ю. Черняк. – К., 2011. – 20 с.*

5. *Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 року №1023-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>.*

Банасевич І.І. Права споживачів за договорами про виконання робіт.

У науковій статті автор досліджує систему прав споживачів за договорами про виконання робіт. При цьому автор виходить із поділу даних прав на дві групи: універсальні та спеціальні. Універсальні притаманні усім споживачам незалежно від виду договору, а спеціальні – споживачу за договором про виконання робіт. У статті автор аналізує чинне законодавство та погляди інших дослідників названої проблеми.

Ключові слова: споживач, споживчий договір, права споживача, договір про виконання робіт, договір побутового підряду.

Банасевич І.І. Права потребителей по договорам о выполнении работ.

В научной статье автор исследует систему прав потребителей по договорам о выполнении работ. При этом автор исходит из разделения этих прав на две группы: универсальные и специальные. Универсальные свойственны всем потребителям независимо от вида договора, а специальные – потребителю по договору о выполнении работ. В статье автор анализирует действующее законодательство, а также взгляды других исследователей названной проблемы.

Ключевые слова: потребитель, потребительский договор, права потребителя, договор о выполнении работ, договор бытового подряда.

Banasevych I. Consumer rights in contracts of works.

In the scientific article, the author studies the system of consumer rights in contracts of works. The author proceeds from dividing the data into two groups of rights: universal and special. Universal rights are inherent to all customers regardless of the contract type, which involved consumer; special rights relate to the consumer under the contract for works. Universal human rights are preserved in Chapter II of the Law of Ukraine «On Protection of Consumers' Rights.» In particular, the following rights are included: protection of one's rights by the state; proper quality of products and services; product safety; compensation for damages; the right to appeal to the court or other competent authorities of the government to protect the violated rights; the right to unite in public organizations of consumers; the right to invalidate the contract that restrict consumer rights; freedom of choice of products (services); freedom of expression etc. The special consumer rights under the contract of works are determined by Article 10 of the Law of Ukraine «On Protection of Consumers' Rights» and by the norms of §1 and §2 of Chapter 61 of the Civil Code of Ukraine. These include the right to reject the contract, to receive a payment of a penalty for delay in performance, not to pay for extra work, rights in case of deficiencies, etc.

The author analyzes the current legislation and other researchers' views of the mentioned problem.

Keywords: consumer, consumer contract, rights of consumer, contracts of works, consumer work contract.